

IRMO

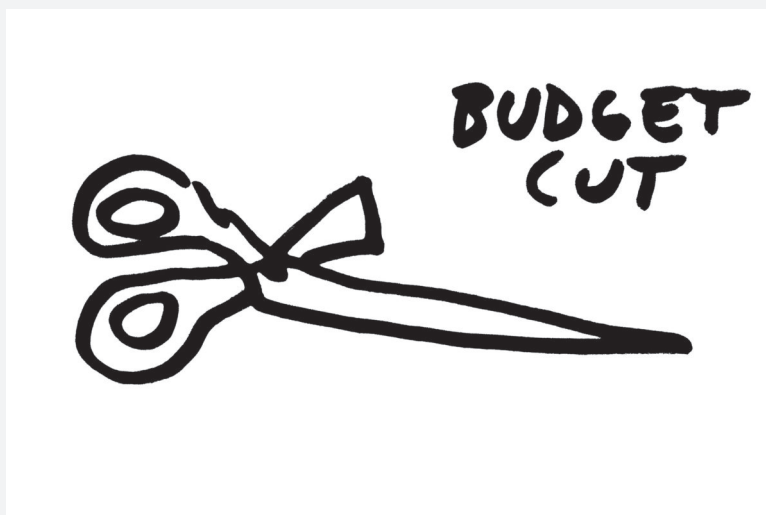
aktualno

KULTURA NA RESPIRATORU

dr. sc. Jaka Primorac

Već sada planiram odlazak na taj prvi koncert, predstavu, kino ili izložbu na koju ću otići 'kada sve ovo napokon završi'. Veselim se užitku novih doživljaja, 'šušuru' pa i gužvi i dimu ako treba. Nedostaje mi radost zajedničkog gledanja filma, uživanja u predstavi ili jednostavno buke i plesa s drugim ljudima. Upravo ta žudnja za zajedništvom, za komunikacijom, za povezivanjem kroz neki oblik kulture jest ono što nas je fasciniralo u prethodnim tjednima gledajući balkonske operne arije, gitarske i violinske koncerte, te zajedničko pjevanje s terasa od Kine do Italije. Zarobljeni u našim stanovima (oni koji su sretni da ih imaju), čini se kao da smo dio nekog eksperimenta kojim se provjerava izjava Margaret Thatcher kako ne postoji društvo nego samo individue. No baš igrokazi s brojnih balkona pokazuju koliko je bila u krivu, jer sve te samoizolirane individue traže znak nekog šireg društva, neki tračak pripadanja, pa makar i kroz zajednički 'jauk s terace'. Kultura nam je tako ovih dana postala nasušno potrebna da se povežemo, kao i da na neki bolji način provedemo duge sate u samoizolaciji, pa se otvorila bujica *online* kulturnih sadržaja – predstava, filmova, koncerata, muzejskih tura, video igara... Međutim, kao što su u analognom svijetu prisutne nejednakosti u

kulturi (od razine raširenosti i kvalitete infrastrukture za kulturno stvaralaštvo, mogućnosti pristupa kulturnim sadržajima pa do pitanja kulturnog kapitala), tako su reflektirane i u digitalnoj sferi gdje su pojačane i digitalnim nejednakostima. Tako u nekim obiteljima postoji samo jedan loše povezani kompjuter koji služi i majci koja radi od kuće i djeci koja pohađaju online nastavu, dok se u drugima svatko sam druži sa svojim 4G povezanim e-uređajem i uživa u raznim *online* kulturnim sadržajima.

Godina 2020. je na hrvatskim koordinatama trebala biti godina 'kulturnog obilja': od Rijeke kao Europske prijestolnice kulture, kulturnog programa Predsjedanja Hrvatske Vijećem EU-a, stranih filmskih produkcija koje su trebale snimati nikad veći broj dana u Hrvatskoj, preko niza drugih redovnih događanja koja su najavljivana mjesecima... No, pandemija je izazvala globalnu krizu, a u vremenima krize kulturni i umjetnički sektor najčešće među prvima osjeti njezin utjecaj, bilo da se radi o smanjivanju sredstava financiranja ili potrošnje kućanstava na rekreaciju i kulturu. Već s 12. ožujkom kada je izdana preporuka odgode okupljanja većih od 100 ljudi, a potom i s usvajanjem mjera 19. ožujka kojima su se ograničila društvena okupljanja te održavanje kulturnih događanja, odgođene su kazališne predstave, koncerti, zatvoreni su klubovi, muzeji, obustavljena su snimanja filmova, itd. Dakle, cijeli se kulturni sektor zamrznuo čekajući kraj ere koronavirusa. Umjetnici i umjetnice, kulturni radnici i radnice koji su zaposleni projektno¹

1 Podaci Eurostata za 2018. godinu pokazuju da je npr. u području umjetnosti i kulture udio samozaposlenih dvostruko veći nego u ukupnoj zaposlenosti. Takve podatke za sektor kulturnih industrija pokazuju i Rašić i sur. (2015). *Mapiranje kreativnih i kulturnih industrija u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ekonomski institut.

promptno su reagirali s nekoliko apela², tražeći da se čim prije donesu mjere da se zaštiti umjetnička i kulturna proizvodnja jer je sa svakom otkazanom predstavom, snimanjem, koncertom ugrožena nečija radna i životna egzistencija. Apeli i inicijative nisu krenuli samo lokalno, nego i globalno³. Međunarodne mreže u kulturi i umjetnosti poput *Culture Action Europe*⁴ (CAE), *Performing Arts Employers Association League Europe*⁵ (Pearle), kao i zemlje Europske unije ukazale su na ranjivost sektora uslijed projektnog načina rada koji je dominantan u kulturnom sektoru, a koji se trenutačno suočava s naglim i dramatičnim gubitkom prihoda. U trenutku kada su se i u Hrvatskoj počele najavljivati mjere i potezi za očuvanje kulturnog i umjetničkog sektora u doba COVID-19, dogodio se razorni potres u Zagrebu. Potres je uzrokovao velike materijalne štete koje su ostavile mnoge građane i građanke doslovce bez krova nad glavom, ali je i zadao dodatni udarac već oslabljenom kulturnom i umjetničkom sektoru. Brojne kulturne institucije i kulturna dobra su oštećena ili uništena, ali se isto dogodilo i mnogobrojnim uredima kulturnih organizacija, poduzeća, pa i ateljeima slobodnih umjetnika i umjetnica. Centralizacija najvećeg dijela kulturne

- 2 Apel za žurnu pomoć nezavisnoj kulturi objavljen 14.ožujka, te 19.ožujka objavljen Apel platforme za radne uvjete u kulturi i inicijative 'Dosta je rezova!'
- 3 Neki od popisa navedenih mjera mogu se naći kroz projekt Compendium ili kroz blog KEA-e.
- 6 <https://cultureactioneurope.org/news/open-letter-to-the-eu-demanding-support-for-ccs-during-covid-19/>
- 7 <https://www.pearle.eu/news/pearle-live-performance-europe-calls-the-eu-and-governments-to-provide-targeted-measures-following-the-impact-of-covid-19-on-live-events>

infrastrukture baš u Zagrebu, i to posebice u užem centru grada u kojem se nalaze neke od glavnih muzejskih kuća, središta mnogih mikropoduzeća kulturnih industrija (filmske producerske kuće, izdavaštvo, dizajnerski studiji)⁶, kao i uredi organizacija civilnog društva u području suvremene umjetnosti i kulture⁷, predstavlja i mogući zastoj većine kulturnih djelatnosti u zemlji. Bit će potrebne godine i godine te velika financijska sredstva da bi se obnovile brojne kulturne institucije, spomenici kulture i zaštićena dobra, pogotovo uzevši u obzir konzervatorske uzuse obnove kulturne baštine.

Pogođeni s dvije istovremene krize, kulturni su se djelatnici i djelatnice mobilizirali u traženju mjera koje bi adekvatno zaštitile kulturno stvaralaštvo i radništvo. 'A što se sad opet ti kulturnjaci bune?' – odmah su krenuli kontra glasovi u javnosti propitujući posebnost kulturnjačkih zahtjeva, budući da su i mnogi drugi sektori pogođeni novonastalom situacijom iz koje nitko neće izaći neoštećen. Međutim, promptna reakcija kulturnog sektora raznim apelima bila je potrebna jer bi se inače možda taj sektor opet našao na margini, kako je najčešće i slučaj. Problematika loše percepcije umjetničkog i kulturnog sektora te kulturnih radnika i radnica u Hrvatskoj može se objasniti preko nekoliko razina. Prva je povezana s činjenicom da se kod nas rad u kulturi i umjetnosti ne shvaća kao pravi rad, tj. da iza stvaranja umjetničkih djela i kulturnih proizvoda leži svakodnevni radni napor niza djelatnika i djelatnica – od umjetnika preko radnika filmske rasvjete, koreografinja, šminkera, pa sve do radnica u računovodstvu kazališta ili filmskih poduzeća i sl., te da taj isti rad naposljetku mora biti i adekvatno plaćen. Druga razina problema je vezana uz niski status kulture i umjetnosti općenito u našem društvu. Riječ je o dugogodišnjem problemu vidljivom kroz nisku razinu financiranja kulture već desetljećima – od oko pola posto u npr. 2014. godini do sadašnjih otprilike jedan posto izdvajanja na razini državnog proračuna. Kultura se najčešće u političkoj areni uzima kao važna samo na razini 'sedmostoljetnog identiteta', dok na razini programa političkih stranaka i pridruženih strateških planova ona rijetko zauzima značajno ako i ikakvo mjesto⁸. Treća razina problema je vezana uz također

6 Vidi u: Rašić, I. i sur. (2015).

7 Kako pokazuju podaci u Barada, V. i sur., (2016). *Osvajanje prostora rada. Uvjeti rada organizacija civilnog društva na području suvremene kulture i umjetnosti*. Zagreb: Zaklada 'Kultura nova'.

8 Vidi u: Primorac, J. i sur. (2017) 'Access to culture in Croatian cultural policy: moving towards explicit policies', *International Journal of Cultural Policy*, 23:5, 562-580, DOI: 10.1080/10286632.2015.1102906

dugogodišnji napad na državni i javni sektor kroz diskurs 'uhljeba', što je dio šireg problema inzistiranja na smanjivanju javnog financiranja i na privatizaciji javnih dobara – npr. obrazovanja, zdravstva i kulture. Upravo se sada može vidjeti koliko je bitno u kulturnom sektoru osigurati logiku održivosti i odmaknuti se od isključivo tržišnih principa, budući da kultura kao javno dobro mora biti omogućena i dostupna svima za što je bitna razina javnog financiranja kulture – što se u ovoj situaciji zrcali iz brojnih primjera dijeljenja digitalnih sadržaja publici u njihovim domovima. Također, dostupni su podaci ukazali da su se sektor kulturnih industrija⁹, ali i nezavisni kulturni sektor, do sada pokazali 'robustima' i uspijevali odolijevati dosadašnjim krizama upravo zbog velikog osobnog ulaganja radnika i radnica, te radi visoke vrijednosne identifikacije s radom u sektoru¹⁰ (koji u nekim situacijama graniči sa samoeksploatacijom) zasnovanim na projektnom (fleksibilnom) radu¹¹. Rad u kulturnom sektoru baziran je na velikoj količini volonterskog rada koji nije nigdje 'ekonomski' zabilježen. Međutim, s obzirom na nadolazeće prazne srpanjske plaže i evidentnu praznu blagajnu glavnog grada, postavlja se pitanje kako prebroditi krizu i osigurati održivost u kulturi te hoće li 'kada sve ovo napokon prođe' biti tog koncerta, predstave ili izložbe na koji ćemo moći otići i hoćemo li si takvo što uopće moći priuštiti?

Zahvalila bih se Valeriji Baradi i Aleksandri Uzelac za komentare na raniju verziju teksta.

*Tekst je prethodno objavljen u sklopu 'Sociologije iz izolacije' Hrvatskog sociološkog društva 20.travnja 2020. na web adresi:
<http://hsd.hr/hr/2020/04/20/kultura-na-respiratoru/>*

9 Rašić, I. i sur. (2015).

10 Vidi: Barada, V. i sur. (2016).

11 Barada, V. i Primorac, J. (2018). 'In the Golden Cage of Creative Industries: Public-Private Valuing of Female Creative Labour', u: Bilić, P. i sur. (ur.) *Technologies of Labour and the Politics of Contradiction*. Palgrave Macmillan, str.121-139.

Nakladnik:

IRMO - Institut za razvoj i međunarodne odnose

Ulica Ljudevita Farkaša Vukotinovića 2

10000 Zagreb

www.irmo.hr

Za nakladnika:

Sanja Tišma, ravnateljica

Uredništvo:

Ana-Maria Boromisa,

Sanja Maleković,

Jakša Puljiz,

Sanja Tišma,

Aleksandra Uzelac

Lektura:

Snježana Ivanović

Grafičko uređenje:

Dragana Markanović

Autor ilustracija:

Dan Perjovsch

Ova publikacija odražava isključivo stajalište autora i Institut se ne može smatrati odgovornim prilikom uporabe informacija koje se u njoj nalaze.

IRMO

Institut za razvoj i međunarodne odnose
Institute for Development and International Relations